

Zpráva z 12. konference Evropské sociologické asociace „Differences, Inequalities and Sociological Imagination“, Praha, 25.–28. 8. 2015

Málokomu z české sociologické komunity asi unikla zpráva, že mezi 25.–28. 8. 2015 hostila Praha sociologický kongres nebývalých rozměrů – 12. konferenci Evropské sociologické asociace (ESA) s podtitulem „Rozdíly, nerovnosti a sociologická imaginace“. Konference ESA, které se konají pravidelně každé dva roky, před Prahou hostily města jako Turín, Ženeva nebo Glasgow. ESA přitom tradičně patří mezi největší sociologické kongresy pořádané v Evropě, přičemž počet účastníků se neustále zvyšuje. Jestliže na konferenci v Ženevě v roce 2007 dosahoval počet registrovaných účastníků a účastnic kolem 2800, v případě pražské konference se jejich počet vyšplhal až na 3500. Za zmínku však stojí i další čísla: v rámci 44 různých výzkumných sítí a skupin, které tematicky pokrývají nejružnější aspekty zkoumání lidské společnosti, bylo předneseno kolem 2800 příspěvků. Denně se pak simultánně konalo 80–90 paralelních sekcí (M. Vojtková. „Jak se dělá kongres aneb Největší událost v historii české novodobé sociologie.“ *Akademický bulletin* [online], 2015 [cit. 10. 1. 2016], 10/2015: 24–27. Dostupné z: <http://abicko.avcr.cz/2015/10/09/sociologie.html>). Konference ESA mají přitom již tradičně světový přesah. Kromě evropských badatelů a badatelek se jich účastní také výzkumníci a výzkumnice zejména z Ameriky, ale také Asie a Austrálie. Zatímco předchozí konference ESA obvykle pořádaly velké evropské univerzity, letošní konference proběhla v režii nevelkého Sociologického ústavu AV ČR, konkrétně pak malého organizačního týmu čítajícího pouhých šest osob.

12. konference ESA se věnovala tématu nerovností v mnoha různých kontextech. Jak uvedla ve své úvodní řeči prezidentka ESA Carmen Laccardi, pro současnou turbulentní dobu je typický nebývalý

nárůst bohatství a zároveň jeho koncentrace v rukou velmi úzké skupiny lidí. Kromě toho čelí Evropa migraci nebývalého rozsahu, která s sebou nese rizika ohrožení politické stability a chudoby. Jak uvedla Laccardi, mix těchto jevů vytváří nové nerovnosti, které pro nás mohou znamenat stejně tak hrozbu a riziko, jako naději na iniciaci nové pozitivní změny. A právě do sociologie vkládá v tomto náročném období velké naděje. Poskytuje podle ní totiž analytické nástroje pro uchopení a popis těchto událostí a jejich dynamiky a díky svému zakotvení v kritickém myšlení je schopna vytvářet alternativní scénáře pro řešení současných krizí, s nimiž si současná evropská společnost, jak se zdá, příliš nevědí rady.

Možná i skutečnost, že se konference konala v atraktivní Praze, přispěla k tomu, že se jí zúčastnily klíčové osobnosti současné sociologie. Na úvodních plenárních přednáškách vystoupily sociologické hvězdy jako Zygmund Bauman, kterého jistě netřeba blíže představovat, a americká socioložka Arlie R. Hochschild, věnující se sociologii soukromého života, emocí a péče, která zavedla do sociologie termíny jako druhá směna (second shift), pozastavená revoluce (stalled revolution), management emocí (management of emotions), emocionální práce, časové pouto (time bind) a další. Konferenci pak uzavíraly plenární přednášky Gurmindery Bhambry, britské socioložky zaměřující se na historickou sociologii, sociální teorii a postkoloniální studia, toho času hostující na Princetonské univerzitě, a přednáška irského sociologa Christophera T. Whealana, který se specializuje na příčiny a důsledky chudoby a nerovnosti a sociální mobilitu. Všechny tyto příspěvky jsou dostupné na webu konference (viz níže).

Ráda bych se zde však zastavila u několika příspěvků prezentovaných v rámci semiplenárních přednášek nebo jiných speciálních vystoupení, které mne osobně na konferenci zaujaly. Vázaly se k různým

aspektům nerovností – k nerovnostem mezi generacemi, nerovnostem mezi třídami a sociálními vrstvami, ale také k nerovnostem, které konstituují současné systémy hodnocení vědy, a v neposlední řadě i nerovnostem genderovým.

Esther Dermott z univerzity v Bristolu se zaměřila na sociální konstrukci obrazu dobré a špatné výchovy dětí a to, jakým způsobem tato definice prohlubuje sociální nerovnosti a činí rodiče odpovědné za to, jakým způsobem prospívají jejich děti a jaké šance mají na pracovním trhu. Podle ní jsme svědky silného individualizačního trendu, kdy jsou rodiče činěni zcela zodpovědnými za to, jak se bude dařit jejich dětem na pracovním trhu. Z výchovného stylu se podle ní dělá nástroj řešení sociálních problémů, což zatlačuje do pozadí hlavní problém, kterým je nedostatek financí a chudoba některých rodin. Špatná výchova, která bývá spojována se špatnou adaptací na pracovním trhu, bývá podle ní připisována zejména nižším sociálním vrstvám a dělnické třídě. Výzkumy ale podle ní ukazují, že rozdíly v tzv. rodičovské kultuře a rodičovských a výchovných stylech vyšších vzdělaných a nižších dělnických vrstev jsou velmi malé a nelze jimi vysvětlit odlišné životní šance dětí z různých sociálních vrstev. Jediné rozdíly, které se potvrdily, se týkaly toho, že u vzdělanějších vrstev jsou častější různé edukativní aktivity rodičů s dětmi, které jsou zároveň v současnosti vyzdvihovány jako dětem prospěšné. Podle ní jsou tyto úvahy o spojitosti mezi úspěšností na pracovním trhu a výchovnými styly příliš zaměřeny na blaho a prospěch dětí a zcela opomíjí životní situaci rodin a rodičů, což vede k normalizaci nerovností v životních a profesních šancích mezi dětmi z různých sociálních vrstev.

Sociálním nerovnostem mezi jednotlivými vrstvami a způsoby, jimiž jsou tyto nerovnosti konstituovány, se pak ve své přednášce věnoval také nestor sociologie životního cyklu Walter Heinz z Bremenské

univerzity. Ve svém příspěvku vyšel z teze, že přestože máme tendenci na jednotlivé generace nahlížet jako na vnitřně homogenní, generace jsou vnitřně silně rozrůzněné, co se týče životních stylů, drah a šancí. K tomu podle něj zásadním způsobem přispívá stát svými „politikami životního cyklu“ (tj. např. věkovými normami spojenými s jednotlivými vzdělanostními stupni apod.). Díky těmto politikám se životní šance různých skupin stratifikují, což vytváří vnitřní nerovnosti uvnitř jednotlivých generací. Zvláštní pozornost přitom ve svém příspěvku věnoval reprodukci společenských nerovností a diverzifikaci životních šancí, kterou způsobuje německý vzdělávací systém. Ten podle jeho slov separuje ve velmi raném věku děti, které v budoucnosti dosáhnou na vysokoškolské vzdělání, a ty, u nichž se předpokládají nižší vzdělanostní aspirace. Ti, kteří dosahují menších vzdělanostních úspěchů jsou velice záhy oddělováni od těch, kteří dosahují vyšších studijních úspěchů. Ve velmi brzkém věku je jim tak uzavřena cesta k lepšímu a společensky více oceňovanému typu vzdělání, což se promítá do celého jejich dalšího života. Tento trend přitom můžeme sledovat i v české společnosti v souvislosti s rozmachem víceletých gymnázií. Vzdělávací systém tedy vytváří různé skupiny uvnitř jednotlivých generací, které mají odlišné životní styly, zkušenosti a šance a příležitosti, a reprodukuje a posiluje tak nerovnosti mezi sociálními vrstvami.

Jiným typem nerovností se pak zabývala přednáška Sarah de Rijcke z Centra pro studium vědy a technologií Univerzity v Leidenu. Ve svém příspěvku se zaměřila na to, jakým způsobem se proměňuje produkce vědecké znalosti pod tlakem současných proměn akademického prostředí a hodnocení vědy. Na základě výzkumu, který vycházel ze zúčastněného pozorování různých vědeckých pracovišť, ukázala, že zavádění současných systémů hodnocení vědy a vědecké excelence do vědy má své jednoznačné nezamýšlené dopady

a zasahuje do výzkumu a jeho designu dlouho předtím, než se výzkum vůbec publikuje. Publikáční strategie v impaktovaných časopisech ovlivňuje samotné plánování výzkumu a strukturuje výzkum na experimentální úrovni, jinak řečeno spoluručuje, co bude zkoumáno a jak. Zavádění systémů hodnocení založených na oceňování publikací s vysokým impakt faktorem (IF) a rostoucí kultura auditu mají však zásadní dopady i na lidské aspekty dělání vědy.

Podle zjištění jejího týmu vede např. k tendenci vyhýbat se spolupráci uvnitř pracovních skupin, což má zásadní negativní dopady pro mladé lidi ve vědě. To je přitom něco, co kvalitě vědy evidentně škodí. Jak ostatně zjistili analýzou dat o článcích publikovaných v nejprestižnějších časopisech, nejčastěji tam své články publikují autorské kolektivy čítající kolem 10 osob, protože výzkumy, které mají v soutěži těchto časopisů šanci uspět, musí být velice komplexní. Pozoruhodným zjištěním jejich výzkumu také bylo, že samotný věcný obsah výzkumu se na vědeckých pracovištích dostává na vedlejší kolej. Na týmových poradách pracovišť, kde výzkum probíhal, se totiž skoro žádné diskuse nevedly o samotných výsledcích výzkumu a jejich interpretaci, ale čistě o publikační strategii. Publikace sama o sobě se tak stává účelem a prostředkem, z něhož se vytrácí tradiční hodnoty jako komunikace výsledků s vědeckou komunitou.

V jiném výzkumu, který de Rijcke zmiňovala ve své přednášce, se pak s kolegy a kolegyněmi zaměřili na několik excelentních vědeckých týmů a sledovali je z hlediska jejich každodenních praktik. Zjistili například, že tyto týmy jsou většinou založeny na dlouhodobém institucionálním financování a nekladou příliš důraz na granty, vykazují vysokou soutěživost vůči jiným týmům, zatímco mezi členy týmu je podporována kooperace. Kromě toho mají ve svých řadách člověka zodpovědného čistě za to, aby sledoval aktuální vývoj vý-

zkumné agendy a evaluačních politik. Ve svém příspěvku de Rijcke zmínila také tzv. Leidenský manifest (<http://www.nature.com/news/bibliometrics-the-leiden-manifesto-for-research-metrics-1.17351>), což je deklarace nabádající k přehodnocení současných způsobů hodnocení vědecké práce, založených primárně na IF a H-indexu. Ve svém manifestu se snaží prosadit, aby výzkum nebyl posuzován podle nesusměřitelných kritérií (např. aplikovat na sociální a humanitní vědy principy uplatňované na přírodní vědy), ale aby se namísto zaměření na čistě bibliografické údaje posuzovala skutečná kvalita vědecké práce s přihlédnutím ke specifickým jednotlivých disciplín. Manifest obsahuje formulaci řady dalších požadavků týkajících se úpravy systémů hodnocení vědy, které jsou rozhodně inspirativní i pro český kontext.

S tímto příspěvkem pak nepřímou souvisela také poměrně chmurná přednáška Didiera Georgakakise z Univerzity Paris 1 Panthéon-Sorbonne, který ve svém příspěvku vykreslil upadající postavení sociálních a humanitních věd z hlediska podpory výzkumu na úrovni vedení EU. Zatímco ekonomická krize a výzvy, s nimiž se v posledních letech setkává EU, hovoří jednoznačně pro větší potřebu podpory sociálních a humanitních věd, jak ostatně ve své úvodní řeči uvedla i prezidentka ESA, implementace vědních politik Horizontu 2020 však mají zcela opačný směr. Ze strany orgánů odpovědných za plánování výzkumné agendy (Directorate General) znívá podle něj přesvědčení, že financování samostatného sociálního a humanitního výzkumu je plýtvání veřejnými penězi. Důvodem je podle Georgakakise jednak to, že ekonomické hledisko a hodnota ekonomického zisku hraje v současnosti primát (nejen) v oblasti výzkumu a vývoje. Podle něj je však potřeba dívat se také na aktéry, kteří tato rozhodnutí činí. Do vyjednávání o financování vědy na evropské úrovni totiž stále více zasahují průmysloví hráči.

V neposlední řadě pak hraje roli i to, že většina lidí z Directorate General pochází z „tvrdých věd“. Jak uvedl Georgakakis, útlum sociálních a humanitních věd na evropské úrovni přitom není způsoben ani tak tím, že by v rámci celé Evropské komise převažoval pohled na sociální vědy jakožto na něco méněcenného, ale spíše se domnívá, že tento úpadek je způsoben úzkou skupinou lidí na Directorate General, která kontroluje zdroje.

Neméně podnětná pak byla také přednáška Sylvie Walby, která působí na Lancaster University ve Velké Británii. Ve své přednášce *Feminism and the Crisis* se zaměřila mj. také na analýzu dopadů finanční krize na evropské společnosti z genderové perspektivy. Jak uvedla, směr, jakým se ubírají reformy navazující na ekonomickou krizi v řadě evropských zemí, se vyznačuje posilujícím neoliberalismem. Podle ní mají tyto reformy negativní dopady na obecnou míru genderové rovnosti ve společnostech. Namísto toho, aby byly principy větší genderové rovnosti včleněny do nového pokrizového upořádání, jsou tyto nerovnosti podle ní ještě prohlubovány (např. skrze redukci finančních transferů nebo skrze redukci výdajů na veřejné služby). Sociálně-demokratický genderový režim, který podle ní v Evropě převažoval před ekonomickou krizí, se podle ní pod vlivem transformací vyvolaných ekonomickou krizí proměňuje na neoliberální genderový režim, vykazující mnohem vyšší míru genderových nerovností, což je velmi znepokojující zjištění.

Těchto několik málo přednášek, které jsem zde zmínila, přitom představuje jen velmi malou sondu do toho, co bylo možné na konferenci vidět a slyšet. Konference umožnila nahlédnout do nejrozličnějších sfér sociologie a současného sociálního výzkumu a setkat se s řadou skutečných sociologických hvězd a skvělých badatelů a badatelek, kteří udávají směr(y) současného sociologického bádání v mnoha různých oblastech. Rozsah témat pak umožnil so-

ciologům a socioložkám nahlédnout nad rámec jejich často velice úzkých specializací. Je také třeba říct, že organizační výbor konference se své role zhostil výborně. Po-dařilo se mu vytvořit velice příjemné prostředí umožňující a podporující setkávání, debaty a navazování kontaktů, což bývá na takto masových akcích kvůli velké míře anonymity často paradoxně problémem. Potěšily takové drobnosti jako dostatek místa na společná setkání nebo dostatek kávy a občerstvení, které bylo lidem k dispozici prakticky celý den, což na konferencích ESA není úplně běžné. Nejen po lidské, ale také po odborné stránce pak konference poskytla velice intelektuálně stimulační prostředí. Pro mne osobně šlo rozhodně o nejlepší ESA konferenci ze všech pěti, které jsem měla možnost dosud navštívit. Jediným nedostatkem byly velmi vysoké konferenční poplatky, které bohužel nepůsobí příliš inkluzivně. Příští konferenci, která proběhne na konci srpna roku 2017, budou hostit řecké Atény. Ujmout se pořádání konference po Praze podle mého názoru ale nebude asi úplně lehký úkol.

Marta Vohlídalová

Web konference: <http://esa12thconference.eu/>
Text vzniknul v rámci projektu LE12003, který podpořilo MŠMT ČR z programu EUPRO II.

Správa z konference „Občianske aktivity a angažovaný výskum“, Bratislava, Slovensko, 3.–4. 11. 2015

V dňoch 3.–4. 11. 2015 sa v Bratislave uskutočnila konferencia na tému občianskych aktivít a angažovaného výskumu. Súčasťou konferencie boli i dva workshopy venované angažovanému výskumu a mediálnej prezentácii. Prvý workshop s názvom *Aký by mohol byť angažovaný výskum?* Viedol Andrej Findor z Ústav európskych štúdií a medzinárodných vzťahov, FSEV, UK. Druhý workshop s témou *Propagácia vedy*